

Atte Laitila

1893 Leppävirta – 1972 Helsinki

*Teoksesta Atte Laitila (1893-1972)
Varkauden taidemuseon näyttelyjulkaisu 1. 1986
Teksti Tarja Itkonen*

ELÄMÄNVAIHEET JA OPINNOT

Atte (Aukusti) Laitila syntyi 13. joulukuuta 1893 Leppävirran Näädänmaan kylässä seitsenlapsiseen maanviljelijäperheeseen. Isän varhaisen kuoleman jälkeen hän joutui vanhemman veljensä Juho Laitilan kasvatiksi Vironlahdelle, josta he muutamaa vuotta myöhemmin muuttivat Helsinkiin. Laitilan odotettiin suuntautuvan kahden veljensä tavoin liikealalle, joten hän kävi Kauppiaitten kauppakoulua ja alkoi työskennellä kauppa- alalla. Ensimmäisen maailmansodan aikana Atte Laitila osuusliikkeen nuorimpana työntekijänä sanottiin ensimmäiseksi irti kaupan jouduttua vaikeuksiin. Tapaus oli hänelle itse asiassa mieluinen, sillä näin hänellä oli syy ilmoittaa veljelleen aikomuksensa vaihtaa alaa ja mennä taidekouluun.

Ensimmäisen kosketuksen taiteeseen Atte Laitila oli saanut jo kotonaan. Jussi – veli oli harrastajataiteilija ja isä oli pitäjänkuulu veistotöistään. Taiteilija Ester Heleniuksen tapaaminen Vironlahdella oli myös ollut innoittavaa. Päätös taiteilijan uralle siirtymisestä aiheutti välirikon veljen kanssa.

Piirustuskoulun Atte Laitila kävi vuosina 1915 – 18. Opettajana hänellä oli mm. Albert Gebhard. Ensimmäisen yksityisnäyttelyn jälkeen v. 1919 Laitila läksi opintomatalle Dresdeniin (1919 – 20). Hän opiskeli yksityisessä Der Weg – taidekoulussa Planke ja Piefo – nimisten taiteilijoiden johdolla. Vietettyään välillä kolme vuotta Suomessa hän matkusti Pariisiin v. 1923. Pariisissa hän opiskeli Grande Chaumire – akatemiassa Casteluchon johdolla. Hän opiskeli myös Italiassa

Academia Espanola de Bellas Artes` ssa v. 1924 – 25. Löytääkseen vastauksen *mitä varten* - kysymykseen ja selvittääkseen itselleen sen, mikä tekee teoksesta hyvän, hän tutki ammattikirjallisuutta, museoita ja näyttelyitä. Vuonna 1927 hän tutustui Andre Lhoteen ja oli Lhoten oppilaana v. 1927 – 29.

Atte Laitila teki runsaasti opinto- ja työmatkoja ulkomaille. Hänen suosikkikohteenaan oli Pariisi, missä hän kävi yli kaksikymmentä kertaa. Muita kohteita olivat mm. Saksa, Italia, Tunisia ja Marokko. Matkat kestivät 1- 6 kk rahavaroista riippuen. Hän saattoi vuokrata ateljeen, kävi museoissa ja näyttelyissä ja teki muistiinpanoja. Kesäisin Laitila viihtyi Suomessa oleskellen usein veljensä Kalle Ville Laitilan luona Jyväskylässä. Hän kävi myös lapsuutensa maisemissa Nädänmaalla.

Vuonna 1933 Atte Laitila solmi eroon päättyneen avioliiton Inga Hackzellin kanssa. Harrastuksena Laitilalla olivat matkustaminen, kaskujen kerronta ja Taikapiiri yhdistyksen toiminta. Hän osallistui myös ammattiyhdistystoimintaan ollen Suomen Taideakatemian edustajiston ja hallituksen jäsen v. 1950 – 58 ja Taidemaalariiliiton johtokunnan jäsen. Atte Laitila kuoli 78- vuoden ikäisenä Helsingissä 9. maaliskuuta 1972.

VAIKUTTEET

Taideyhdistyksen piirustuskoulusta Atte Laitila sai vankan piirustuksellisen pohjan. Ensimmäisellä opintomatallaan Dresdeniin v. 1919 – 20 hän sai vaikutteita ekspressionismista. Saksalaiset teoriat vaikuttivat Laitilaan hämmentävästi ja hän päätti matkustaa Pariisiin. Hän opiskeli naturalistista tyyliä edustavien opettajien johdolla ja omaksui heidän vaikutuksestaan naturalismin omaan taiteeseensa joksikin aikaa.

Eniten Laitilan taiteelliseen kehitykseen ja näkemykseen on vaikuttanut ranskalainen Andre Lhote. Hän piti 1920- luvulta 1950- luvulle Boulevard Montparnassella akatemiaa, jossa monet suomalaisetkin olivat oppilaina. Lhoten tavoitteena oli yhdistää klassiset säännöt ja modernismi, hän korosti mielikuvitusta mutta työskenteli

matemaattisen laskelmoidusti. Taiteessa oli tietyt muuttumattomat säännöt, *plastiikan muuttumattomat lait*, jotka käsittivät muodon, rytmin, värin ja suhteet. Muodon tuli seurata geometristä asettelua, rytmin piti muodostua yhtenäisestä sopusointuisesta liikkeestä siten, että viereiset muodot sopivat toisiinsa ja värin piti muodostua kahdesta pääsävystä, joista toinen oli lämmin ja toinen kylmä, lisäksi näihin tuli liittyä jokin prisman väri.

Opetusmenetelmänä Lhote käytti audiovisuaalista menetelmää yksinkertaisessa ja selkeässä muodossa: taidepostikortit kaikista kulttuureista eri ajoilta toimivat havaintovälineenä. Hänellä oli perussääntöjä, joiden tärkeyttä hän korosti oppilailleen. Pinta tuli täyttää niin, ettei tauluun jäänyt tyhjää tilaa. Komposition rakentamisessa huomio piti kiinnittää joko plastisuuteen, tällöin ei saanut käyttää voimakkaita värejä tai värikkyyteen, tällöin ei saanut

korostaa plastisuutta. Atte Laitila viittaa monin paikoin kiitollisuudella Lhoteen saatuaan häneltä sommitteluun, rytmiin ja harmoniaan liittyvää teoreettista opetusta. Tehokeinoja piti harkita tarkoin ja käyttää niitä säästelijäästi. Opettajana Lhote oli Laitilan mielestä myötämielinen, mutta samalla erittäin ankara. Lhote tunsii oppilaitaan kohden arvonantoa ja selitti perusteellisesti miksi halusi muuttaa jonkun kohdan oppilaan työssä.

Lhote sai vaikutteita Paul Cezannelta. Cezannen mukaan taiteilijalla on oikeus muuttaa näkyvää maailmaa tarpeensa mukaan. Hän pyrki mallin ja ilmaisukeinojen hallintaan. Pintavaikutelma oli tärkeä, syvyysvaikutelma syntyi perspektiiviväärityksin ja värikontrastein. Lähtökohtana olivat luonnon konstruktiviset perusrakenteet . Tutustuttuaan Lhoten kautta Cezannen ajatuksiin Laitila kiinnostui klassillisen kiinteästä ja tasasuhtaisesta sommittelusta.

Henri Matisella oli myös vaikutusta Laitilan tuotantoon. Matisse oli itse saanut vaikutteita idän taiteesta , mikä näkyi hänen töissään värin korostamisena . Hän painotti lisäksi viivan puhtautta ja kuvan koristeellista rakennetta. Värien tuli tukea ilmaisuja . Sävyjen väliset suhteet oli järjestettävä niin, että värit tukivat toisiaan. Laitilaa viehätti Mattisen koulittu väritaide ja aistikkuus. Matiselta saadut virikkeet muuttivat Laitilan töissä näkyväksi hallitukseksi ja tasapainoisen harmoniseksi klassismiksi, jolle hillitty viiva – ja värirytmitys oli ominaista.

TEOSTEN AIHEPIIRIT

Atte Laitilan teosten aihepiiri kattoi alueen asetelmista muotokuvaan ollen varsin samanlainen kuin hänen opettajallaan Andre Lhotella. Asetelmia Laitila maalasi varsin paljon etenkin 1940 -60 luvuilla. Tyypillisiä esineitä hänen asetelmissaan ovat kannu, hedelmät ja viinipullo, vaihtelevasti myös kirja, piippu, kuollut lintu ja maalaus. Esineet on asetettu liinalla peitetylle pöydälle. Perspektiivi on yleensä yläviistossa . Kannu on aina samanlainen, kannellinen ja pienikokoinen esine, joka on kuvattu sangen kulmikkaasti. Muillekin esineille on ominaista kulmikkaus. Sommitelma kattaa koko teoksen pinnan ja sen painopiste on tavallisemmin keskellä. Esineet on rajattu paksuin tummin viivoin. Värisävyt ovat tummahkoja kuten ruskea, vihreä, harmaa ja punaruskea.

Toinen aihepiiri on kaupunkinäkymät ja maisemat. Kotimaan maisemien lisäksi kiintoisia ja eksoottisia kohteita Laitilalle tarjosivat lukuisat ulkomaanmatkat. Suomessa hän maalasi näkymiä, joiden aiheena on jokin asuttu maisema. Mikäli teoksessa on ihmishahmoja, niin he ovat sivullisia ja heidät on esitetty muutamalla vedolla piirteettöminä hahmoina. Suomesta on joitakin kaupunkimaisemia, myös näissä töissä etualalle kohoaa pintavaikutelma. Ulkomailla Laitilan mielenkiinto kohdistui erityisesti kaupunkinäkymiin. Pariisissa hänen suosikkikohteenaan ovat sillat. Aiheen käsittely on vielä 1920-luvun alussa raskasta ja siveltimen käyttö voimakasta. Myös värit ovat maanläheisiä (ruskea, punainen, vihreä). Vuosikymmenen lopulta lähtien väri kevenee ja muuttuu iloisemmaksi. Kuvaus tulee koristeellisemmaksi, värit nousevat etualalle ja ihmishahmot muuttuvat pintakuvauksen osiksi.

Satunnaiset mustat viivat erottavat väripinnat toisistaan erillisiksi kohteiksi . Värit ovat keltainen, punainen, kirkas sininen ja myöhemmin myös pehmeät harmaan sävyt . Kaupunkinäkymiä ja maisemia Laitila maalasi koko uransa ajan aina 1920 – luvuilta lähtien.

Henkilösommitelmille on ominaista kuvattujen henkilöiden alisteisuus värille ja sommittelulle. Värit ovat vihreää, ruskeaa, punaruskeaa, siniharmaata ja myöhemmissä teoksissa muun muassa kellertävää ja oliivinvihreää. Varhaisteoksessa Pyykkimuijat kuvaus on jäykkää ja kiinteää. Kaksikymmentä luvun puolessavälissä Laitilan tuotanto on tummimmillaan. Siniset nauhat teos muistuttaa Jalmari Ruokokosken tuotantoa. Kolmekymmentäluvulla käsittely vapautuu ja elävöityy , esimerkiksi musta baskeri – teoksessa. Teoksen henkilöt voivat olla keskeisiä tai he ovat täydentämässä kuvausta. Tällöin keskipisteenä on jokin toiminta kuten maalauksessa Ateljeenäkymä tai Silittäjät. Vaikka

pääaiheena olisi henkilö, mielenkiinto ei ole kohdistunut kuvattavaan yksilönä, vaan kiinnostus on enemmän koristeellisen pintavaikutelman aikaansaamisessa. Alastonkuvauksia Atte Laitila maalasi runsaasti mm. teoksen Marokkolainen tanssijatar. Kolmekymmentäluvun teoksille on ominaista paksut tummat rajaukset henkilöiden ympärillä ja niukka tummansävyinen väritys. Meren rannalla teoksessa aiheena on kolmen alastoman naisen ryhmä rannalla, heidän takanaan on merimies ja taustalla purjevene. Alaston sommitelma- teoksessa on kolmen alastoman ryhmä ruohikolla. Sommitelma on kiinteä ja ihmishahmot patsasmaisia.

Atte Laitila teki jonkin verran myös monumentaalimaalauksia. Hän osallistui 1935 Helsingin Suomalaisen lyseon taidemaalauiskilpailuun teoksellaan Rakentajat saaden kolmannen palkinnon. Teoksessa vasemmalla pystytetään rakennusta , ihmishahmot esitetään

työntouhussa. Kuvaus ja sommittelu on klassinen ja jäyhähkö , väreinä muun muassa vaaleanpunaista ja oliivinvihreää.

Inarin kirkon alttaritaulukilpailussa vuonna 1938 hän sai niin ikään kolmannen palkinnon luonnoksellaan Pako Egyptiin. Myöhemmin hän toteutti aiheen ja lahjoitti sen alttaritauluksi synnyinseutunsa Näädänmaan rukoushuoneeseen. Aiheena teoksessa on pyhän perheen pakomatka Egyptiin, Maria istuu Jeesus- lapsi sylissään aasin selässä ja Joosef ojentaa hänelle juomakuppia. Taustalla häämöttää kaupunki. Värityys on keltaista, ruskeaa, harmahtavaa sekä punaista. Käsittelytapa on pehmeä ja läheinen. Vuonna 1935 hän maalasi Kesko Oy:lle teoksen Vanha puoti, jonka esikuvana on käytetty Jussi Jurvosen puotia Heinäveden Rummukkalassa. Teoksen värit ovat tummat : ruskeaa , punertavaa ja vihertävää. Teoksessa on viisi henkilöä vanhan ajan sekatavarakaupassa ostoksilla ja vaihtamassa kuulumisia. Henkilöt on

esitetty vapautuneemmin kuin muissa monumentaalitöissä. Laitala maalasi teosta varten lukuisia luonnoksia. Yleensä Laitilan monumentaalimaalauksille on ominaista jäykkyys: hän on vapautuneempi henkilösommitelmien ja asetelmien tekijänä .

Atte Laitila tuli tunnetuksi muotokuvamaalarina 1940- ja 1950-luvuilla. Ennen 1940- lukua hän maalasi harvoja muotokuvia, mutta sen jälkeen sitäkin enemmän . Tärkeää Laitilan mukaan oli päästä kosketuksiin mallin kanssa, jonka oli rentouduttava ja oltava oma itsensä.

Muotokuvan piti olla näköisteos, mutta taiteilijalla täytyi olla vapaus käsitellä malliaan näkemyksensä mukaisesti. Toisaalta Laitila katsoi , että tilaajan toiveiden noudattaminen oli tärkeää ja piti myös ajatella teoksen sijoituspaikkaa . Laitila teki ensin pastellimallin, jota apunaan käyttäen maalasi työn loppuun. Ominaista teokselle on, että kuvattava

esitetään seisomassa tai istumassa, hän on kääntyneenä jompaankumpaan suuntaan ja on virallisesti pukeutunut .

Teokset ovat rintakuvia tai puolivartalokuvia , ja useimmat niistä esittävät miehiä . Värit ovat tummia, maanläheisiä. Ominaista on, että tausta, jonka maalaamista hän piti vaikeana, on kaksivärinen, esim. toinen puoli punainen ja toinen vihreä. Laitila maalasi muotokuvia taloudellisista syistä, mutta lopulta ne veivät hänen aikansa niin, ettei hän ennättänyt maalata enää paljon muuta.

NÄYTTELYTOIMINTA

Atte Laitila osallistui syksyllä 1928 Taidehallissa näyttelyyn, jonka järjestäjänä toimi Pro Natura – ryhmä. Ryhmään kuuluivat Laitilan lisäksi Harriet Dippell, Väinö Kunnas ja Väinö Rautio. Arvosteluissa Laitilan teosten katsottiin olevan epätasaisia, mutta hyvänä pidettiin teosten värifantasiaa. Toisaalta häneltä odotettiin tiivistystä ja uskottiin lujan taidekoulutuksellisen pohjan tuottavan tulosta tulevaisuudessa. Laitila harkitsi jo maalaamisesta luopumista saatuaan negatiiviset arvostelut näyttelystä.

Ryhmä 34:n perustajina keväällä 1943 olivat Atte Laitila ja Kalle Kuutola, muita jäseniä olivat Uuno Eskola, Hugo Otava ja Matti Waren . Ryhmän tavoitteena oli järjestää näyttely, johon kutsuttaisiin myös ulkopuolisia. Ryhmän innoitajaa Andre Lhotea pyydettiin osallistumaan

näyttelyyn ja hän suostui. Syksyllä 1943 järjestettyyn näyttelyyn osallistuivat myös englantilainen pariskunta Basset ja Muriel Wilson, hekin Lhoten oppilaita. Lhote haluttiin esittää paitsi taiteilijana niin myös opettajana ja teoreetikkona, mutta hän ei saanut kritiikiltä vastakaikua. Arvostelijat katsoivat, että Atte Laitila oli liian keveästi omaksunut vaikutteita opettajaltaan ja oli esimerkki Lhoten koulun kielteisistä vaikutuksista. Laitilan katsottiin kuitenkin lähinnä esikuvaansa ja todettiin, että hänen teoksissaan oli kauniit, kuulaat värit, sen sijaan suurehkot sommitelmat vaikuttivat väkinäisiltä.

Näyttely sai runsaasti huomiota osakseen, mutta ryhmä jäi yleisölle vieraaksi. Ryhmän tavoitteena oli sanoutua irti kumppanista, auttaa tuntemattomia, mutta lahjakkaita nuoria taiteilijoita, keskustella vapaasti taiteen kysymyksistä ja harjoittaa toivekritiikkiä. Pyrkimyksenä oli myös järjestää nuorille taiteilijoille tilaisuuksia saada teoksiaan

esille. Ryhmä 34:n näyttely oli keväällä 1935 esillä Tukholmassa. Laitilan teoksissa nähtiin opettajan voimakas vaikutus ja hänen henkilökohtainen panoksensa ei katsottu tulevan esiin, mutta toisaalta värien käytön voimaa ja lujia muotoja kehuittiin. Ryhmä 34:stä ei tämän jälkeen näy mainintoja lehdistössä.

Atte Laitila järjesti elämänsä aikana harvoja yksityisnäyttelyitä, sen sijaan yhteisnäyttelyihin hän osallistui ahkerasti. Ensimmäinen yksityisnäyttely hänellä oli v. 1919 Jyväskylässä. Hän sai kiitosta piirustustaidosta ja toivomuksen elävämmästä värien käytöstä. Seuraavat näyttelyt olivat v. 1924 Tampereella ja v. 1926 Helsingissä. Tämän jälkeen hän esiintyi v. 1940 Stringbergillä Helsingissä. Arvostelujen mukaan guassi ja pastelliväriteoksissa tuli ilmi Laitilan synnynnäinen väriaisti ja tyylytunne, myös piirustustaitoa kiitettiin. Sovinnaista sidonnaisuutta oli kuitenkin havaittavissa

monumentaalitöissä. Seuraavan yksityisnäyttelyn hän piti 60-vuotispäivänään v. 1953. Kriitikkojen mielestä taiteellinen kehitys osoittautui tasaiseksi, Laitilalle oli ominaista hyvä, luontainen väriaisti ja levollisesti harkittu sommittelu. Sen sijaan muotokuvia vaivasi sovinnaisuus ja silottelu. Viimeinen yksityisnäyttely hänellä oli v. 1963 Hörhammerilla. Hänen tuotantonsa katsottiin olevan ranskalaisen aistikasta. Lhotelta Laitila oli saanut klassista rakenteellista pohjaa, mutta Matissen ja toisten fauvistien myöhäistuotanto oli myös viehättänyt Laitilaa. Näille piirteille hän rakensi klassistisovinnistisen tyylin, joka oli kevyttä ja hillittyä, samoin väritys hillittyä ja viileää. Suomen Taiteilijain yhteisnäyttelyihin Laitila osallistui vuodesta 1916 lähtien aina 1960-luvulle.

Yleispiirteenä näyttelyiden arvosteluista voidaan sanoa, että Laitila mainitaan ranskalaisen koulukunnan edustajaksi, mutta todetaan hänen kehittäneen oman persoonallisen tyylinsä.

Atte Laitila osallistui myös ulkomaalaisiin kiertonäyttelyihin, mm. Viroon v. 1930, Saksaan v. 1935, Pohjoismaiseen taidenäyttelyyn v. 1946 sekä Pariisiin Salon D` Art Francais Independant in näyttelyyn v. 1929.